

OLVASÓNAPLÓ

DIÁKOK, MAGYARTANÁROK — ÉS SZOCIOGRÁFIA

GEROLD LÁSZLÓ: *Rólunk is vallanak.*
Forum, Újvidék, 1970.

A szociográfia kétségtelenül meglehetősen elhanyagolt területe irodalmunknak. Az volt a múltban, és az még ma is, mert — sajnos — meglehetősen kevesen vannak, akik arra vállalkoznak, hogy akár tanulmányban, akár riportszerűen felmérjék életünk különböző régióit. Erre mutatott a Hídnak az a pályázata is, amelyre annak idején (amikor Gerold László e könyvének kiinduló része, a *Hatvan magyartanár* is megszületett) mindössze két olyan pályamű érkezett be, amely beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Igaz, az újabb Híd-pályázat a jelek szerint sokkal eredményesebb lesz — már az újszerű, eleve eredményeket ígérő hozzáállás miatt is —, ezek az eredmények azonban egyelőre még csak a jövőben rejlenek. s legfeljebb első lépései lesznek egy meglehetősen elhanyagolt irodalmi és talán újságírói műfaj teljesebb kibontakozásának. Gerold könyve olyan utakon jár, hogy föltétlenül örömmel kell üdvözölni éppen irodalmunk új színekké váló gazdagodása szempontjából, s már maga ez a körülmény is szükségessé teszi, hogy egy kissé alaposabban bepillantsunk ne csupán a könyvbe foglalt írások nyers adataiba, a szükségből kissé szűkre szabott ankét tanulságaiba, hanem ezen felül a sorok között és a sorok mögött olvasva, próbáljuk kibogozni azt is, hogy a téma felvetette kérdések, a válaszokból leszűrt tanulságok, no és természetesen a bevezetőül írt, dióhéjba foglalt vajdasági szociológiai és szociográfiai történelem megállapításai között mennyi az egyetemes érvényű, és mennyi fakad egy külön geroldi, vagy ha úgy tetszik, egy, az utóbbi esztendőben kétségtelenül sok pozitívummal, de ugyanakkor sok felesleges elhatárolással kialakított értelmiségi eszményképből származó különnézetből. Bálint István a könyvről írt recenziójában — talán egy kissé leegyszerűsítve — ennek az utóbbi eszményképnek az »irodalomközpontúságáról«, s ennél fogva egyoldalúságáról ír, de a továbbiakban éppen arra kívánok rámutatni egyebek között, hogy ez az egyoldalúság nem is csupán az irodalomközpontúságban jut kifejezésre, hiszen ez az irodalomközpontúság a konkrét esetben esetleg még elfogadható is volna, hiszen — legalább is a könyv magvat képező *Hatvan magyartanár* esetében — olyan környezetről szól, amelyben valóban az irodalom foglalja el az első helyet, az egyoldalúság tehát sokkal bántóbb lehet magának ennek az irodalomközpontúságnak a keretében, amikor egyszerűen le akarja szűkíteni az irodalmi érdeklődést is — az egyetemes és sokszínű irodalom helyett csupán néhány modernnek nevezett, de inkább csak divatos (amelyet holnap megint csak más divat követ!) irányzat örökérvényűnek kikiáltott igazságaira.

De hát maradjunk csak egyelőre magánál a könyvnel! A mintegy háromszáz oldalnyi anyagot tulajdonképpen két részre lehet osztani, amelyek közül az első, a bevezetőnek szánt szociográfiai irodalmi visszapillantás tulajdonképpen nem is tekinthető a további anyag szerves részének, külön-

válík tőle, teljesen önálló életet él, s az olvasónak feltétlenül az az érzése, hogy egészen véletlenül csöppent ide, nem is tekinthető még csak bevezetőnek sem, mert egészen külön utakon jár, és nem sok közvetlen köze van sem a hatvan magyartanárhoz, sem a topolyai gimnázium érettségizőéhez, sem pedig az újvidéki magyar tanszék gólyáihoz. Tekintettel azonban arra, hogy materiálisan mégiscsak beletartozik a könyv anyagába, mégiscsak foglalkozni kell vele külön is.

Ez a bevezető rész, amely a *Vallomás és múltidézés* címet viseli, azon az úton jár, amelyen Gerold előtt már többen is elindultak a múlt feltárása érdekében, s itt elsősorban a jugoszláviai magyar irodalmi múlt feltárása terén máris nagy eredményeket felmutató Bori Imrére gondolok. Gerold tehát voltaképpen ennek a múlt iránt érdeklődő mozgalomnak a részeseiként ennek a múltnak egy kis darabkáját ügyekszik közelebről megvilágítani: a szociográfia területét, és ezzel kapcsolatban a régi újságok, folyóiratok és könyvek oldalait böngészgeti. Ez a munka kétségtelenül igen háládatlan, időt és idegeket örlő, éppen ezért feltétlenül elismeréssel kell tehát szólnunk arról, aki vállalkozik rá, hogy elmélyedjen a régi újságok, folyóiratok és könyvek valóságos betűtengerében, s ebből a betűtengerből igyekszik kiválogatni az igazgyöngyöket, vagy legalább is az értékeesebb szerves anyagokat az értéktelen moszat közül. Ez a munka szép és felelősségteljes, és kétségtelen, hogy bizonyos buktatókkal is jár. Az ilyen buktatókat Geroldnak sem sikerült elkerülnie, már csak azért sem, mert általában itt is az ímént már jelzett egyoldalú szemlélettel közelíti meg a vizsgált anyagot, sokszor megelégszik az első benyomásokkal, meg sem kísérli, hogy a következmények mellett feltárja az okokat is, s az írás ilyenformán egy kicsit légüres térbe kerül. Mintha az élet fejlődésével kapcsolatban megelégednénk azzal a szimpla megállapítással, hogy az ősember, a palaeanthropus, olyan primitív körülmények között élt, amely semmiképpen sem egyeztethető össze a mai emberi fogalmakkal és főleg törekvésekkel, viszont elmulasztanánk arról beszélni, hogy mi is volt ennek az ősembernek a szerepe az emberiség egyetemes fejlődésében.

Csak egy példa erre! Gerold például megállapítja, hogy a riport a régi lapokban nem tartozott újságírásunk kultivált műfajai közé, hogy a szenzációs hírek foglalták el az újságok hasábjait és háttérbe szorult a terep-kutatás, a szociográfia. Mindez igaz és megcáfolhatatlan, mint ahogyan igaz és megcáfolhatatlan az is, hogy az ősember a fáról szállt le a földre, hogy ott keresse további fejlődésének útját. Az igazsághoz azonban hozzátartozik valami egyéb is. Gerold egy mai napilap szerkesztőségéhez méri a tegnapi iránti igényeit, egy mai szerkesztőség létszámához viszonyítja a tegnapi iránt támasztott követelményeket. Nem is gondol semmiféle magyarázatra, csupán arra, hogy a régi újságíró, a régi író egyszerűen nem érdekelte a szociográfia, a szociológia, sőt még csak a riport sem, mert hát nem járt ki, hogy kiriportozza a falvakat, a gyáratok stb. stb. Az mintha eszébe sem jutna, hogy a régi szerkesztőségekben nem dolgozott ötven-hatvan ember, hogy a Naplónál, a legnagyobb napilapnál mindössze tizenegynéhányan voltak, a Reggeli Újságnál még kevesebben, a rövid életű Jugoszláviai Magyar Újság szerkesztőségében a legjobb időben sem volt több tíz embernél, hogy ne is beszéljünk a zombori Új Hírekről, amelyben csupán két-három ember tevékenykedett. Hogy jutott volna ideje ennek a néhány embernek arra, hogy rendszeresen foglalkozzon szociográfiával, vagy akárcsak riportírással is! A lapok tudósítói hálózata ugyan számbelileg valóban fejlett volt, de ezek a fakusi tudósítók még egy háromsoros hírt sem tudtak hibátlanul megírni, nemhogy egy önálló riportra vállalkozhattak volna. És még valamiről megfelelkezik Gerold, amikor egyszerűen csak megállapít, és semmiféle magyarázatot sem fűz ehhez a megállapításhoz. Megfelelkezik például az iskola-viszonyokról. Megfelelkezik arról, hogy a régi Jugoszlávia utolsó éveiben már csupán Szabadkán volt magyar nyelvű teljes gimnázium, s még ebben a teljes magyar gimnáziumban is a tantárgyaknak több mint a felét szerbhorvát nyelven oktatták. Hol volt akkor magyar tanszék! Hol volt akkor magyar pedagógiai főiskola, azaz tanárképző! Vajon mindennek a hiánynak a tekintetbe vétele nem tartozik hozzá egy reális kép kialakításához?

Való igaz: az egykori Örtüz önképzőkori szintű ifjúsági folyóirat volt. Másrészt azonban ez az Örtüz olyan időközben jelent meg, amikor a jugoszláviai magyarságnak nem volt egyetlen más folyóirata sem (a Kalangya is csak később indult meg), amikor tehát ennek az önképzőkori szintű Örtüznek — minden igénytelensége ellenére is — kultúra- és irodalomépítő szerepe volt. Másrészt ugyanebből az egyoldalú megállapításból fakad Geroldnak az a véleménye is, hogy abban az időben a napilapok egyáltalán nem törődtek az irodalommal, holott köztudomású, hogy például a Kalangya előtt az újvidéki Reggeli Újságnak külön irodalmi rovata volt minden héten, *A mi irodalmunk* címmel, hogy a Napló minden vasárnapi számában közölt irodalmi mellékletet, hogy a Jugoszláviai Magyar Újság vasárnapi irodalmi mellékletét egy időben Szirmai Károly és Kende Ferenc szerkesztette. Persze ezek az irodalmi mellékletek csak olyan szintet értek el, amelyet az akkori körülmények lehetővé tettek, és bizonyára hiba volna őket minőség szempontjából összemérni akár egy mai Híddal, vagy Új Symposionnal, vagy akár csak a Magyar Szó irodalmi rovatával is.

Geroldnak ez az egyoldalú érdeklődése, azaz eleve kielégíthetetlen irodalmi és értelmiségi igénye megnyilatkozik más tekintetben is. Kétségtelenül helytálló, ahogyan Gerold rámutat a kezdeti Híd falukutató jellegének romantikus jellegére, a falujáró regős ifjak szándékolt akciójának fellegekben járására, s bizonyára éppen ez az a vonal, ahol valóban keresni kell az akkori szociográfiai munkák gyengeségének okát — persze a már említett körülmények mellett. Erre mutatott rá Ember Zsigmond (azaz Kek Zsigmond) is 1937-ben, akinek sorait Gerold is idézi a régi Hídből, amely szerint: »Olvasóink egy része fakultatási akciókat úgy látszik, olyan statisztikai adatgyűjtő munkának fogja fel, amit mint egy sportot üzünk«. Hogy a Híd nem így gondolta, arról tanúskodik az is, hogy ugyanez az Ember Zsigmond, de most már Kek Zsigmond néven, azaz igazí néven, 1945-ben a megújuló Híd oldalain ennek a régi Híd-akciónak komoly eredményeiről is beszél. Gerold azonban ezúttal is kissé antidialektikusan gondolkodik, amikor elismeri ugyan a régi hidasok akciójának eredményeit, mintegy kiábrándításul azonban mégis hozzáteszi a mondatot: »Az emlékezés azonban megsépítve, igen eredményesnek tünteti fel a Híd második szakaszának falukutató mozgalmát.« Gerold ezzel mintegy a mai lehetőségekhez méri az akkor, a régi Jugoszlávia körülményei között elért eredményeket, ismételten tanúságot téve arról, hogy a dolgokat csak nyugvó helyzetekben szemléli, nem pedig az idő és a hely iránti viszonylatokban, hogy bizonyos eleve maga elé tűzött szempontokhoz méri a történéseket, nem pedig a korhoz, a környezethez. A ma szempontjaiból tekint a tegnapiakra is, és ez értékeléseit is túlságosan befolyásolja.

E mellett azonban vannak bizonyos tárgyi tévedései is. Először is a Jugoszláviai Magyar Újságot a *Városok... falvak...* pályázattal kapcsolatban úgy emlegeti, mint újvidéki lapot. Igaz, ugyan, hogy a Jugoszláviai Magyar Újság egy időben — megjelenésének utolsó néhány hónapjában — Újvidéken jelent meg, mégsem ez jellemző rá, hanem az, hogy Szabadkán a Minerva nyomdában történt lockont nyomán az állás nélkül maradt nyomdászok munkába állítása érdekében Szabadkán alapították, itt is jelent meg életének túlnyomó részében, itt írta ki a *Városok... falvak...* pályázatot is, annál is inkább, mert hiszen Bródy Mihály még Szabadkár megvált a laptól, és így nem is ment el vele Újvidékre. A másik tévedésnek is beillő megállapítás az, amely az Örtüzet, a Vajdaságot, a »tovább«-ot és a Hidat mintegy egymás szerves folytatásának tekint. Ebből csupán anny igaz, hogy Kis József, az Örtüz szerkesztője és kiadója ott volt ugyan a Vajdaság és a Híd indulásakor is, de aztán rövidesen kivált. Két folyóirat között kétségtelenül volt folytonosság, mert hát a »tovább« — mint már a címe is mutatja — akkor jelent meg — a Vajdaság helyett —, amikor ez a rendőrség betiltotta. A Vajdaságot és a »tovább«-ot egyébként nem is tekinthetjük szigorúan vett ifjúsági folyóiratnak, sokkal inkább mozgalmi folyóirat volt, akárcsak a Híd is — második szakaszában — anélkül azonban, hogy a Vajdaságnak és a »tovább«-nak szerves folytatását képezte volna. Azt már csak egészen mellékesen teszem hozzá, hogy Kende Ferenc nem csupán terjesztője és támogatója volt a Kalangyának (a terjesztő tulaj-

donképpen nem is ő, hanem a vezetése alatt álló Literária Könyvterjesztő Vállalat), hanem egy időben társszerkesztője is — Szirmai Károllyal és Radó Imrével együtt —, ami egyébként részben Gerold írásából is kiderül homályosan a továbbiakban.

Ennyit a könyv bevezető tanulmányáról, amely lényegét tekintve voltaképpen önálló mű, s éppen ezért kellett vele bővebben foglalkozni. A könyv túlnyomó részét azonban a további négy írás foglalja el, a *Hatvan magyartanár*, a *Tanár vagy értelmiségi*, az *Egy első nemzedék* és a *Gólyák — tizedszer*. Ez a négy írás már szoros egységet alkot — akár ebben a sorrendben, akár az utolsó kettőt téve előre, mert a négy együtt voltaképpen egy állandó körfogást érzékeltet a diákból tanárrá fejlődés és a tanártól a diák felé irányuló nevelő hatás összefogásával, amelyről sohasem lehet pontosan tudni, hogy hol is a kezdete, hol is a vége.

A témakörtől eltekintve is van egy közös vonásuk ezeknek az írásoknak. Valamennyi a körkérdésre adott válaszokból bontogatja ki azt a képet, amelynek mindennapi életünk (mert hát a könyv címe is azt állítja, hogy »rólunk is vallanak«, s a bevezetőben Gerold külön is leszögezi, hogy a könyv »mindannyiunkról szól«) egy darabkáját kellene bemutatnia, az ebből eredő következtetésekkel, tanulságokkal és talán tennivalókkal. A hiba csak az, hogy Gerold eleve leszűkíti ezt a »rólunk« és »mindannyiunkról« fogalmat, és nem is annyira az egyetemes érdek szempontjából vizsgálja a felvetett kérdéseket, hanem inkább egy szűkebb csoport teremtette értelmiségi eszménykép szempontjából, sőt már a kérdések felvetése is ebbe az irányba tereli a körkérdésekben felölelt diákok és még inkább a tanárok világának szemléletét. Valahogy az az érzésünk, mintha Gerold eleve bezárkózna valami, a tömegek szempontjából nehezen megközelíthető irodalmi elefántcsonttoronyba, s innen a magasból, a körülményekhez illő fölényességgel kezelné a környezetét, s önkéntelenül is azt a bizonyos magyartanárt juttatja eszükbe furcsa párhuzamként, aki így válaszol a kérdésre:

»Milyennek tartja a helyi moziműsört?

— Nem érdekel.

— Véleménye a Szabadkai Népszínházról, ennek műsoráról?

— Színjátszásunk nehézkes, szövegmondásuk förtelmes. Eleinte látogattam az előadásait, de már régóta feléjük sem nézek.«

A furcsa az, hogy Gerold ennek mintha éppen az ellenkezőjét akarná, de végeredményben ugyanide jut el, ide vezet az értelmiségi eszménye teremtette elefántcsonttorony. Mert ez az életből való kiválás mindannak lebecsüléséből ered, amink van, amire képesek vagyunk — még akkor is, ha ugyanakkor teremtünk magunknak egy szűkre szabott világot, amelyet gondolatban kiegyenlítünk egész valóságunkkal, s amelyet mindenek fölé helyezünk — a teljes valóság helyett. Igen jellemző ebből a szempontból Gerold László megállapításai közül az alábbi:

»Valódi, s azt hiszem jó pedagógus. De elég-e ez, amikor bevallása szerint »nagyon ritkán« vásárol vajdasági könyvet, »hézagos ismeretei« vannak csak az irodalomról, amely itt születik, ha ízlése, kora ellenére, meglepően öreguras: »Általában a klasszikusok a kedvenceim, a moderneket nem olvasom.«

Az említett magyartanár valóban leszűkíti az érdeklődését, ha valóban csak a klasszikusok érdeklik, és egyáltalán nem is olvas moderneket. De hát Gerold voltaképpen ugyanazt teszi, csupán ellenkező előjellel. Nála viszont az érték, a megbízhatóság kizárólagos kritériuma a modernnek olvasása, sőt a modernnek kizárólagos elismerése, hiszen fordított példát nem is kíván felhozni.

Pedig Gerold kezdeményezése nemcsak figyelemre méltó, hanem igen hasznos is. Ki gondolt eddig arra, hogy megbízható képet fessen a hazánkban tevékenykedő, többnyire fiatal magyartanárok életéről, gondjaikról, problémáikról, érdeklődési körükről, no és természetesen szakmai és magánéletbeli törekvéseikről? A körkérdés mindenképpen lehetőséget nyújtott erre a betekintésre — még ha csak szűrőpróbaszerűen is, s még akkor is, ha az ankétszerű fölmérés természetszerűen mindig hamisít is egy kicsit a

dolgok valódi helyzetét —, s lehetőséget nyújt arra is, hogy ebből a betekintésből hasznos következtetéseket vonjunk le, hiszen igaz, hogy a magyar szakos tanárok rétege csupán egy kisebb csoport kiterjedélyesedő világunkban, de ennek a kisebb csoportnak fontos szerep jut gyermekeink, azaz a jövőendő nemzedékek nevelése és érdeklődésének irányítása terén — mint ezt Gerold is igen jól látja —, s ezért nem mindegy, hogyan viszonyulnak ehhez a feladathoz. A kérdés csupán az, hogy mi magunk milyen viszonyulást várunk, hogy eleve valami szemellenzövel nézzük-e a dolgokat, s így szeretnénk-e láttatni magunkkal a magyartanárokkal is.

Az »irodalomközpontúság« minden bizonnyal indokolt is a magyartanárok esetében, sőt a gólyák esetében is (az érettségizők esetében azonban már kevésbé!), viszont felmerül a kérdés, hogy ezen az »irodalomközpontúság«-on belül szabad-e valami további központosításhoz folyamodni — a konkrét esetben az újvidéki magyar tanszék közelében kialakult értelmiségi eszménykép körül. Mert Gerold ezt teszi. Ő ugyanis nem elégszik meg azzal, hogy a magyar szakos tanárokat abból a szempontból vegye bonckés alá, hogy alkalmasak-e az ifjúság nevelésére, hogy jó pedagógusok-e, hanem hogy miképpen viszonyulnak az ímént említett értelmiségi eszményképhez, amely pedig nem is mindenekfelett álló, nem is vitathatatlan, már csak azért sem, mert feltétlenül alá van vetve a múlt idő okozta változásoknak. Úgy gondolom, hogy sokkal egészségesebb magyartanárokat is valami állandóbb jellegű eszménykép alapján vizsgálni, amely nem módosul tíz-húsz esztendőnként. Gerold azonban nem ezt teszi. Nem a magyartanár mint tanár alkalmasságát vizsgálja és boncolgatja, hanem — mint a *Tanár vagy értelmiségi* címet viselő fejezetben félreérthetetlenül leszögezi — »a dolgozatban elsősorban értelmiségi-vizsgálattal próbálkoztam«, azaz a magyar szakos tanár nem mint pedagógus, hanem mint az irodalomhoz különösen közel álló értelmiségi érdekelte — szinte függetlenül a padokban ülő kisdiaókoktól, illetve csak abban a tekintetben véve őket figyelembe, hogy a magyar szakos tanár Gerold szerinti kívánatos értelmiségi eszményképének hatása alatt ők is ilyen irányban fejlődjenek. Talán mondani sem kell, hogy a magyartanárok iránt tanúsított efféle leszűkített érdeklődés eleve elhibázott, mert teljesen öncélú, mert nem a pedagógia előbbre vitelének, hanem kizárólag egy irodalmi eszményképnek a szolgálatában áll. Ha engem csakis a magyartanár értelmiségi helyzete és értelmiségi álláspon-tja érdekel, akkor csak leszűkített értelemben foglalkozhatok egy valóban fennálló és valóban időszerű problémának, a tanulók megfelelő nevelése problémájának egy önkényesen kiragadott részletével, és mellékvágányra csúszok. A kérdés ilyen geroldi felvetése megokolt lehet bizonyára egy más területen tevékenykedő magyartanár helyzetével és felfogásával kapcsolatban, viszont mellékeesebbé, kevésbé fontossá válik a leglényegesebb kérdés, a pedagógiai tevékenység kérdéséhez viszonyítva.

Gerold összevegyít, összebogoz két dolgot. Az egyik az, hogy a magyartanár — csakúgy, mint a mai idők egyetlen más tanult embere és szakképzett dolgozója sem — nem elégedhet meg az egyetemen, azaz a tanulóidő alatt szerzett ismeretekkel, mert így hamar túllépné a meggyorsult idő, hanem szüntelenül a fejlődő nyelv és irodalom folyamatában kell lennie. Ez vitathatatlan és kétségtelen. Más dolog azonban, hogyan használja fel ezt a »menet közben« szerzett újabb tudást. Gerold szerint ugyanis az így szerzett újabb ismeretek és új meggyőződések eleve kötelezően szabad utat kaphatnak az oktatómunkában, azaz a magyartanárnak tulajdonképpen egyáltalán nem is kell ragaszkodnia a tantervhez, mert ha nem szabadul fel e kötöttség alól, akkor »hiányzik belőle a kreatív szellem«, éppen azért, mert úgy érzi, hogy »a tantervnek döntő szerepe van a munkájában« (elnézést, hogy a mondat szerkezet miatt egyes számot használok az eredeti többszám helyett!). És itt feltétlenül felmerül a kérdés: hát ne legyen szerepe a tantervnek az oktatás szabályozásában? Meg kell engedni, hogy minden magyartanár teljesen a saját belátása szerint irányítsa a keze alá került kis nebulókat? Csupán azért, mert elismerjük, hogy a kaptafamunka nem éppen hasznos, egyszerre oldjunk fel minden tanári kötelezettséget? Tegyük teljesen kaotikussá, önkényessé az oktatást? Bizonyos, hogy egyetlen tanterv sem lehet örök életű, változnia kell az idővel. De vajon ezen az

alapon eleve kirekeszthetjük a pedagógus munkájából, és csupán abból a szempontból mérleghetjük a pedagógust, hogy milyen hevesen lázadzik a papírra fektetett tanterv ellen? Eppen ez a körülmény mutat rá, miért helytelen Geroldnak az az elhatározása, hogy a magyar szakos tanárt csakis mint értelmiségit vizsgálja — nem pedig mint pedagógust, aki végeredményben mégsem teljesen, mindentől és mindenkitől független tényező, hanem egy nagy gépezetnek a része; tehát nem író, aki megengedheti magának azt a szabadságot, hogy mindig csak a maga egyéni véleményét harsogja, elvégre azért író, — hanem csupán közvetíti az irodalmi alkotást a keze alá került fiúk és lányok felé, s éppen ezért nem lehet egyoldalú. Mert hát nem csupán az éppen divatos irányzatot kell megkedveltetnie a fiatalokkal, hanem egy olyan alapot kell adnia, amely alkalmassá teszi őket az önálló vélemény meghozatalára, akkor is, ha közben új formák, új irányzatok jelentkeznek, és háttérbe szorítják a maiakat. A haladás elvégre törvényszerű és elkerülhetetlen, még akkor is, ha ezt a haladást nem éppen a szélsőségek teljes érvényesülésében látjuk.

Gerold azonban nem elégszik meg ezzel az értelmiség-szinttel. Ő eleve saját ízlésének megfelelő válaszokat vár a magyartanároktól, s nem elégszik meg mondjuk Franz Werfellel, Solohovval, vagy Steinbeckkel sem, hanem mindenekelőtt hiányolja tgyük fel Beckett, Ionesco, vagy mondjuk hazai viszonylatban Vasko Popa és Bulatović műveinek nem csupán tökéletes ismeretét, hanem egyúttal mindenek fölé helyezését. Más szóval Gerold egy olyan kiárlagos avantgardista érdeklődési kört kér számon a magyartanároktól, mintha ennek az avantgardista irodalomnak az ifjúság felé való közvetítése volna legfőbb és elhanyagolhatatlan, sőt kizárólagos feladatuk. Gerold ezt úgy fejezi ki, hogy »...nem a szépirodalom kedvelését, hanem értelmiségi voltukat, szellemi önállóságukat kérjük számon a magyar szakos tanároktól!« És ennek az értelmiségi voltak, ennek a szellemi önállóságnak a nevében vetheti egyesek szemére, hogy megrekedtek — még csak nem is Jókainál és Petőfinél, ami bizonyára még érthető is volna, hanem Fehér Ferencnél és Majtényi Mihálynál.

És éppen itt látszik ki a lóláb. Hiába beszél Gerold arról, hogy a jugoszláviai magyar irodalom iránti érdeklődést hiányolja a magyartanároknál! Nem, nem az egész jugoszláviai magyar irodalom iránti érdeklődést, hanem csupán annak egy önmagába zárkózott része iránti érdeklődést. És közben még azt sem veszi észre, hogy ez a geroldi értelmiségi eszménykép is éppen olyan »zárt, mozdulatlan világgá« lesz, mint amilyenek a provincializmus rémképét festi.

És Gerold néha már kicsinyessé váló elhatárolódása nem csupán az afféle általánosító megállapításokból világlik ki, hogy »az értelmiség falun, városban egyaránt szakbarbár«, hogy az értelmiség és a helyi vezetők »csak légüres teret jelentenek a magyartanárok körül«, hanem még olyan apróságoknak tetsző kérdésekben is, amikor például annak megállapítása után, hogy a megkérdezettek a hetilapok közül a 7 Napot vásárolják legnagyobb számban, egészen váratlanul és indokolatlanul szükségesnek tartja kiegészíteni a körkérdésekre beérkezett válaszokból kialakuló képet azzal, hogy mindjárt magyarázatot is fűz ehhez, de nem a magyartanárok, hanem a saját magyarázatát. S valahogy ugyanilyen önkényes kiegészítés — megint csak a magyartanárok megkérdezése nélkül —, hogy amikor ismerteti a magyartanároknak az újságokról alkotott meglehetősen pozitív véleményét, megint csak szükségesnek tartja — és megint csak megokolatlanul és váratlanul — hozzátenni, hogy ezek a megjegyzések mindenekelőtt a Magyar Szóra vonatkoztathatók. Hogy mire alapítja ezt a meggyőződését, annak elárulásával adós marad. De hát mondom, ezek apróságok, és csupán azért említettem meg őket, mert némileg jellemzők lehetnek Gerold hozzáállására.

Befejezésül azonban még adós vagyok valamivel. Ha valaki mindezek után úgy vélné, hogy Gerold László könyvét értéktelen, hamis könyvnek tartom, nagyon-nagyon tévedne. Olyan könyv ez, amely említett hibái ellenére is feltétlenül könyvkiadásunk értékei közé tartozik, annál is inkább, mert olyan területeket igyekszik feltérképezni, amelyen eddig fehér foltok voltak kulturális életünk térképén. Különösen érdekes és tanulságos az *Egy*

első nemzedék topolyai érettségizőinek nyilatkozatai, válaszaik nyomán elemezni, hogy miképpen is viszonyul fiatal nemzedékünk a mai élethez, mik a gondjai, problémái, nehézségei. Ez a helyzetfeltárás — és részben bizonyára a *Gólyák — tizedszer* is — olyan felmérés, amely valóban tükrösen mutatja be ifjúságunkat, minden értékével és minden hibájával egyetemben, feltárva még azt is, hogy az iskola, a tanárok és persze nem utolsósorban a sajtó és a rádió, vagy a televízió mennyiben járulnak hozzá az ifjak tájékozottságának bővítéséhez. És valljuk be, a kép nem is olyan fekete, mint amilyenre felkészülünk az ifjúság ellen meg-megújuló, megokolatlanul általánosító kirohanások nyomán. Érdekes Geroldot követni ezen az úton, mindenképpen hasznos lehet a további helyzetfelmérés, a még mélyebbre pillantás. Gerold legnagyobb érdeme az, hogy megindította ezt a folyamatot, amely — reméljük — nem sikkad el az érdektelenségben.

KOLOZSI TIBOR

SEBZETT, DIDERGŐ LELKŰ HŐSÖK

SZIRMAI KÁROLY: *Falak, puszta falak.*

Forum, Újvidék, 1971.

Kietlen s közönyösen emberellenes világba kerül az, aki belelapoz Szirmai Károly új kötetébe. Olyan világba, ahol három napon át ülhet holtan egy öregember az utcára néző ablak mögött, míg valaki észreveszi halálát. (*Az ablaknál ülő ember*) Olyan világba, ahol megölhetnek, s meg is ölnék valakit úgy, hogy a segélykiáltást senki nem hallja, vagy nem akarja hallani (*Kihallgatás, A tűznél, Hallottad?*) Kihülő házasságok, üzletlé, futó kalandok aljasodó szerelmek, összeomló családok látványa, a vigasztalan öregség, s a méltatlan halál képe csapódik minduntalan az olvasó elé. Üres és bevégzet életké. Bizonyos, hogy itt, ami szép és jó, ami fontos az emberben, az szűk-képpen romlandó is.

Nem újkeletű meggyőződése ez Szirmai Károlynak. Előbbi, ugyancsak válogatott kötete, a *Muzsikáló messzeség* is erre az eredményre jutott, am egyben azt jelenti, hogy az életmű legsúlyosabb tanulságával van dolgunk Igaz, a válogatás akkor még azt sugallta, hogy ki lehet törni, hogy az igaz élet felé az irracionálison át nyitott az út. Szirmai Károly hitt a telje létezés lehetőségében. Ez a hit hangolta csodára a novellaépítő képzeletet s tette lehetővé, hogy magától értetődőnek, hétköznapien természetesnek tekintse a rendkívülit. Most más a helyzet, amit az is jelezhet, hogy a ké kötetnek egyetlen közös darabja sincs. Hogy mennyire más, azt legpontosabban talán *Az eltűnt utca* című novellában érezni. Azért ebben, mert it a fent emlegetett csoda is működik, ami a többiből teljesen kiszorult.

A történet egyszerű. Egy szegény leány téllkabátot venne. A sok drága fényes holmi közt végre olcsóbbat is talál. Megtetszik neki, de hiába. Kevé a pénze. Ekkor — szegény leányok szerencséje, azon a ponton, ahol a végleges lemondás következne — nagy fekete autó kanyarodik melléje.

Az *eltűnt utca* tehát úgy indul, ahogy a legtöbb Szirmai-novella. A határozott karakterű élményből néhány mondatban kibontakozó cselekmény minden mozzanata konkrét, egyszeri, minden részében életeleven Jellemző sajátossága az effektusok sokasága. Ezek az effektusok természetükkel a cselekményben rejlő nehéz sorsra vallanak, ahogy a szegénység é